

Wychowanie w wierze dziecka przygotowującego się do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii Świętej w świetle wybranych dokumentów Kościoła

Przygotowanie dziecka w wieku wczesnoszkolnym do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii Świętej niewątpliwie wprowadza szereg zmian zarówno w jego życie osobiste, jak i w życie wspólnoty rodzinnej, w której wzrasta ono na co dzień. Dla wielu rodzin jest to okazja do wspólnego pogłębiania wiedzy religijnej, okres zacieśnienia więzów z parafią miejsca zamieszkania oraz czas zintensyfikowanych praktyk religijnych: wspólnej, rodzinnej modlitwy, systematycznego udziału w niedzielnej i świątecznej Mszy Świętej oraz częstszego udziału w nabożeństwach okresowych w ciągu roku liturgicznego (różańcu, roratach, Drodze Krzyżowej). Jednak wielu duszpasterzy i katechetów uskarża się dziś coraz częściej na to, że zwiększa się liczba tych rodziców, którzy wyraźnie oddzielają powinności o charakterze religijnym, wynikające z faktu przygotowania dziecka do kolejnych sakramentów inicjacji, od czysto zewnętrznej obudowy tego ważnego wydarzenia. Tym samym nierzadko w centrum przygotowania staje z troskaniem rodziców o zewnętrzny wygląd świątyni, wyszukane, gustowne stroje, rodzinne przyjęcie po uroczystości w kościele, spychając tym samym na plan dalszy wymiar religijny uroczystości pierwszokomunijnej. Zdarza się też, że ci właśnie rodzice skarżą się na to, iż fakt przygotowania ich dziecka do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii nakłada na nich zbyt wiele obowiązków o charakterze religijnym

i rezygnują z ich realizacji wkrótce po odbytej uroczystości. Zjawisko to pozwala na wysnucie śmiałej tezy, że rodzice ci zapominają o spoczywającym na nich obowiązku zatroskania o katolickie wychowanie swoich dzieci, składając ów obowiązek na barki duszpasterzy i katechetów, odpowiedzialnych za przygotowanie ich dzieci do kolejnych sakramentów świętych. Postawa ta budzi wiele pytań. Czy możliwe jest zaakceptowanie takiej sytuacji? Jakiego rodzaju działań wychowawczych potrzebuje dziecko w wieku wczesnoszkolnym, by nie tylko mogło w pełni rozwijać się fizycznie, ale by także wzrastało w wierze? W jakim stopniu odpowiedzialność za formację wiary dziecka w młodszym wieku szkolnym spoczywa na jego rodzicach, a jak bardzo rozciąga się ona także na inne środowiska wychowawcze w tym zwłaszcza szkołę i parafię?

1. Rozwój religijny dziecka w wieku wczesnoszkolnym

Wprowadzając do szkoły podstawowej sześciolatkę, reforma oświatowa wymusiła niejako przesunięcie faktu przyjęcia pierwszej Komunii Świętej z klasy drugiej do trzeciej szkoły podstawowej, nie zmieniając przy tym wieku dzieci przystępujących po raz pierwszy do sakramentów pokuty i Eucharystii. Tym samym dziecko przygotowujące się do wspomnianych sakramentów to niezmiennie uczeń w młodszym wieku szkolnym.

Warto przy tym zauważyć, że jego rozwój religijny i moralny znaczenie odbiega w tym okresie od rozwoju dziecka w okresie przedszkolnym. Specjaliści zgodnie określają religijność dziecka w wieku wczesnoszkolnym mianem religijności autorytarno-prawnej¹. Stwierdzenie to precyzuje P. Mąkosa, dopowiadając, że „dziecko w młodszym wieku szkolnym znajduje się pod koniec okresu religijności magicznej, a następnie wchodzi w okres religijności autorytarno-moralnej”².

Zdaniem S. Kulpaczyńskiego, rozwój religijny w tym okresie bazuje na myśleniu coraz bardziej logicznym, które jednak ciągle jest oparte na konkretnych. Dziecko od dorosłych uczy się zasad postępowania moralnego i traktuje rodziców jako autorytety w dziedzinie religijności³. Wkraczając w rzeczywistość szkolną, ma ono także możliwość zetknięcia się z instytucjami religijnymi (Kościołem, parafią) oraz związanymi z nimi osobami⁴ i nie rzadko one także stają się dla dziecka ważnymi autorytetami w dziedzinie wiary i moralności.

Mówiąc o religijności dziecka przygotowującego się do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii Świętej, warto zauważyć konkretne jej cechy. Pośród najbardziej charakterystycznych wskazuje się na antropomorfizm (sprowadzający się, w odniesieniu do Boga, do nadawania Mu

cech ludzkich), animizm (polegający na przypisywaniu przedmiotom martwym cech charakterystycznych dla istot żywych z możliwością czynienia przez nie dobra i zła) oraz rytualizm magiczny (czyli nadawanie określonym przedmiotom i gestom magicznej mocy)⁵. Warto przy tym zauważyć, że w okresie wczesnoszkolnym obraz Boga w oczach dziecka dość szybko się zmienia. Dziecko przestaje wyobrażać sobie Stwórcę jako dobrego starca siedzącego na tronie a zaczyna Go postrzegać jako wszechobecnego, dobrego i sprawiedliwego, ale jednocześnie doświadczającego także lęku wobec Boga, upatrując w Nim „stróża życia moralnego”⁶. W przekonaniu J. Makselona, znaczący wpływ na obraz Boga ma w tym wieku postawa ojca dziecka. Za J. Królem stwierdza on, że „dzieci ojców «złych» miały bardziej negatywny obraz Boga aniżeli dzieci ojców «dobrych»”⁷.

Wyraźnym przejawem rozwoju wiary dziecka i jej wyznawania w wieku wczesnoszkolnym jest też jego modlitwa, umiejętność podejmowania decyzji w sprawach dotyczących wiary i moralności oraz pragnienie poszerzania wiedzy religijnej⁸. Zdaniem S. Kulpaczyńskiego, praktyki religijne dziecka w wieku wczesnoszkolnym nie rzadko „wynikają z przeświadczenia nawiązywania kontaktu z Bogiem”⁹. W opinii P. Mąkosa, modlitwa dziecka

¹ Por. S. Kuplaczynski. *Psychologia rozwojowo-wychowawcza nie tylko dla katechetów*. Lublin 2009 s. 141; D. Lipiec. *Pierwsza Komunia święta dziecka z uszkodzonym wzrokiem*. W: *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie. Problemy i wyzwania*. Red. J. Stala. Kielce 2007 s. 267.

² P. Mąkosa. *Rola katechezy w kształtowaniu obrazu Boga u dzieci w młodszym wieku szkolnym*. W: *Katecheza dzieci*. Red. M. Zajac. Lublin 2009 s. 169.

³ Kulpaczyński. *Psychologia rozwojowo-wychowawcza* s. 141.

⁴ Lipiec. *Pierwsza Komunia Święta dziecka z uszkodzonym wzrokiem* s. 268.

⁵ Por. Mąkosa. *Rola katechezy w kształtowaniu obrazu Boga* s. 169-171.

⁶ J. Makselon. *Dynamika religijności*. W: *Psychologia dla teologów*. Red. J. Makselon. Kraków 1995 s. 289.

⁷ Tamże s. 290.

⁸ Kulpaczyński. *Psychologia rozwojowo-wychowawcza* s. 143.

⁹ Tamże s. 142.

w tym okresie jest w przewarżającej mierze modlitwą prośby. Wspomniany autor twierdzi jednak także, że niektóre dzieci w tym wieku „zdolne są do modlitwy kontemplacyjnej”¹⁰.

Szczególnie ważnym wydarzeniem w procesie rozwoju religijnego dziewięciolatka jest moment pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii Świętej. W przygotowaniu do tych sakramentów niezaprzeczalną rolę odgrywają rodzice i ich osobista wiara. Jeśli dziecko wychowuje się w rodzinie wierzącej i praktykującej, od tego momentu ma szansę na częsty pełny udział w Eucharystii, a tym samym na zacieśnianie osobistej relacji z Bogiem. W sytuacji, gdy dziecko wychowuje się w rodzinie niepraktykującej „jego rozwój religijny może pozostać na płaszczyźnie zachowywania niektórych tradycji i zwyczajów, ale nie będzie rozwijał się w kierunku osiągnięcia właściwej dojrzałości”¹¹. Nic więc dziwnego, że ciężar odpowiedzialności za wychowanie religijne dziecka w tym okresie spoczywa w dużej mierze na rodzicach dziecka.

2. Rodzina wspólnotą kształtowania wiary dziecka przygotowującego się do I Komunii Świętej

O spoczywających na rodzicach obowiązkach związanych z wychowaniem dzieci przypominają zarówno wskazania autorów biblijnych, dokumenty prawa stanowionego jak i liczne wypowiedzi na ten temat, zawarte w nauczaniu Kościoła.

Stwarzając człowieka jako mężczyznę i kobietę, Bóg powołał ich do tworzenia wspólnoty miłości. Realizują oni to zadanie tworząc rodzinę. Tylko w niej małżonkowie mogą stać się współpracownikami Boga w dziele przekazywania życia¹². W języku biblijnym posiadanie liczego potomstwa jest równoznaczne z Bożym błogosławieństwem i jest źródłem szczęścia małżonków. Fakt ów jednak nakłada na nich szereg obowiązków, w tym także obowiązek wychowania dzieci. Proces wychowania musi odbywać się w duchu miłości, co nie znaczy jednak, że trzeba zaniechać w nim stosowania kar i stawiania konkretnych wymagań¹³. Jednocześnie w procesie wychowawczym musi być także miejsce na wychowanie religijne, dzięki któremu dziecko ma szansę poznać Boga, otworzyć się na Jego słowo i zgodnie z nim żyć¹⁴.

By spełnienie nałożonych na rodziców obowiązków wychowawczych było w pełni możliwe, muszą oni znaleźć wsparcie zarówno u odpowiedzialnych za jakość życia społecznego jak i w nauczaniu Kościoła. Nic więc dziwnego w tym, że o prawie do wychowania mówi wyraźnie wiele dokumentów wagi międzynarodowej i państwowej. Podpisana w roku 1989 *Konwencja o prawach dziecka*, podkreślając, że „oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka” (art. 18 & 1), przypomina, że powinni oni dołożyć wszelkich starań w trosce o dobro dziecka¹⁵.

¹⁰ Mąkosa. *Rola katechezy w kształtowaniu obrazu Boga* s. 173-174.

¹¹ Kulpaczyński. *Psychologia rozwojowo-wychowawcza* s. 143.

¹² Por. W. Rakoczy. *Bóg – Biblia – Rodzina*. W: *Biblia o rodzinie*. Red. G. Witaszek. Lublin 1995 s. 26-27.

¹³ Por. R. Rubinkiewicz. *Rodzina jako środowisko wychowawcze*. W: *Biblia o rodzinie*. Red. G. Witaszek. Lublin 1995 s. 38-40.

¹⁴ Tamże s. 43-44.

W podobnym duchu wypowiada się także *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, wskazując, iż proces wychowania powinien uwzględnić wolność sumienia i wyznania (art. 48 & 1)¹⁶, a za nią także *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, który stanowi, że: „rodzice (...) obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka (art. 96 & 1)¹⁷. Z treści cytowanych aktów prawnych można wnioskować, że prawodawca rozumie i docenia rolę rodziny w dziele wychowania, a zatem instytucje państwowe i międzynarodowe powinny dokładać wszelkich starań, by wspierać chrześcijańskich rodziców w rzetelnym wypełnianiu spoczywających na nich obowiązków.

Również Kościół w swoim nauczaniu wielokrotnie dotyka zagadnień związanych z życiem małżeńskim i rodzinnym, i przypomina rodzicom o ciąży na nich obowiązku wszechstronnego wychowania młodego pokolenia, w tym także wychowania do wiary. Obowiązek ten jest naturalną konsekwencją tego, że w chwili chrztu to właśnie chrześcijańscy rodzice prosili o wiarę dla swojego dziecka i zobowiązali się wychować je w wierze. Jeśli więc poważnie potraktowali oni złożone wówczas obietnice, zobowiązani są w sumieniu do ich wypełnienia.

Opublikowana w roku 1971 *Ogólna Instrukcja Katechetyczna*¹⁸ wiąże początek życia ludzkiego z początkiem

życia religijnego, podkreślając, że jedynie życie w rodzinie chrześcijańskiej warunkuje rozwój chrześcijańskiej osobowości dziecka. Wskazuje na rodzinę jako swoistą szkołę cnót teologicznych i moralnych oraz szkołę modlitwy (OLK 78). Tym samym śmiało uznać można rodzinę za miejsce zawiązywania się bliskiej relacji między dzieckiem a Bogiem. Relacja ta z pewnością zaowocuje w przyszłości także w procesie przygotowania do kolejnych sakramentów.

Problem wychowania w wierze podejmuje także *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Jego autorzy przypominają, że na mocy sakramentu małżeństwa rodzice otrzymują „przywilej ewangelizowania swoich dzieci”, w następstwie czego zobowiązani są do bycia „pierwszymi zwiastunami wiary”, wprowadzania swoich dzieci w tajemnice wiary i włączania je w życie Kościoła (por. KKK 2225). Jednocześnie Katechizm postuluje, by proces wychowania do wiary rozpoczął się już we wczesnym dzieciństwie i proponuje, by jednym z jego elementów były lekcje modlitwy. (por. KKK 2226, 2252).

Znaczenie katechezy rodzinnej dostrzega również *Dyrektorium ogólne o katechizacji*¹⁹. Wskazuje ono rodziców jako „pierwszych wychowawców w wierze” (DOK 255), podkreślając przy tym, że rodzina jest pierwszą wspólnotą uwrażliwiającą dziecko

¹⁵ *Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne narodów Zjednoczonych dnia 20 XI 1989*. Cyt. za: http://www.unicef.org/magic/resources/CRC_polish_language_version.pdf (dostęp dnia 21 I 2014)

¹⁶ Por. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 IV 1997*. Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483. Cyt. za.: <http://isap.sejm.gov.pl/DetallsServlet?id=WDU19970780483> (dostęp dnia 21 I 2014).

¹⁷ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*. Dz. U. z 2012 poz. 788. Cyt. za: <http://prawo.lego.pl/prawo/kodeks-rodzinny-i-opiekunczy-z-dnia-25-lutego-1964-r/> (dostęp dnia 21 I 2014).

¹⁸ *Ogólna Instrukcja Katechetyczna* wydana przez Kongregację do spraw Duchowieństwa (1971). W: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. T.1. Red. W. Kubik. Warszawa 1985 s. 91-192. (dalej cyt. jako OIK).

¹⁹ *Dyrektorium ogólne o katechizacji. Tekst polski*. Poznań 1998. (dalej cyt. jako DOK)

na sprawy wiary i jej praktykowanie (DOK 178). Cytowany dokument przypomina też, że dzieci, umocnione świadectwem chrześcijańskiego życia rodziców „uświadamiają sobie (...) i radośnie przeżywają bliskość Boga i Jezusa ukazywaną przez rodziców” (DOK 226).

Zadania rodziców w sferze wychowania wskazuje także *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*²⁰. Ono także jednoznacznie postrzega rodziców jako pierwszych wychowawców w wierze (por. PDK 126). Zobowiązuje ich wraz z tym do dawań świadectwa chrześcijańskiego życia oraz do troski o to, by dzieci zostały ochrzczone zaraz po urodzeniu, by zostały przygotowane do pierwszej Komunii Świętej oraz do sakramentu pokuty (por. PDK 126, 128). Mówi przy tym także, że „katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechezy, towarzyszy jej i poszerza ją” (PDK 128).

Niewątpliwie wspomniane dokumenty Kościoła stały się także inspiracją dla autorów nowego *Programu nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*²¹.

Program ten zakłada, że pierwszy etap edukacji szkolnej będzie czasem inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii, do których dziecko przystąpi pod koniec klasy trzeciej szkoły podstawowej²². Mając na względzie ów fakt, a jednocześnie kierując się gotowością wspierania rodziców w procesie kształtowania wiary ich dzieci, twórcy programu proponują systematyczną współpracę katechety z rodzicami i zachęcają do przeprowadzenia w ciągu trzech lat katechizacji na tym etapie cyklu spotkań dla rodziców. Zarysowują jednocześnie tematykę tych spotkań, podpowiadając tym samym kierunek prowadzenia ich dzieci ku pogłębionej wierze. W klasie pierwszej spotkania z rodzicami mają dotyczyć między innymi rozmów z dziećmi na tematy religijne, modlitwy, obecności Boga w życiu osobistym i religijnym, jak również kwestii związanych z wyznawaniem i świętowaniem wiary. W klasie drugiej priorytetem wydaje się być wprowadzenie w przeżywanie w duchu wiary poszczególnych wydarzeń roku liturgicznego, ukazanie prawdy o Bożym miłosierdziu i konieczności nawracania się

²⁰ *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*. Warszawa 2001 (dalej cyt. jako PDK)

²¹ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*. Kraków 2010. Warto pamiętać, że nie jest to jedyny program nauczania religii funkcjonujący w Kościele w Polsce. Swoje programy tworzy dziś wiele diecezji. Publikują je liczne wydawnictwa katolickie (np. „Jedność” – Kielce, „Gaudium” – Lublin, „Św. Wojciecha” – Poznań, WAM – Kraków)

²² Należy zauważyć, że nie we wszystkich diecezjach w Polsce zdecydowano się na wprowadzenie rozwiązania proponowanego przez program Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski. W niektórych z nich utrzymano zasadę dopuszczania do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii świętej uczniów klasy drugiej (por. np.: *Komunikat Biskupa Siedleckiego w sprawie I Komunii świętej w roku szkolnym 2013/2014 z dnia 8 VI 2013*. Dokument publikowany na stronach internetowych Wydziału Nauczania Kurii Diecezjalnej w Siedlcach: http://www.katecheza.diecezja.siedlce.pl/index.php?a=gl&s=289&szczeg=2536&kat_arch_body= (dostęp dnia 14 I 2014); są też takie diecezje, w których dopuszcza się do wspomnianych sakramentów już nawet dzieci w wieku przedszkolnym (por. *Instrukcja Metropolity Katowickiego Ks. Abp. D. Zimonia. Sakramenty wtajemniczenia z dnia 17 VIII 1996* nr 3. Dokument dostępny w Internecie: <http://www.archidiecezja.katowice.pl/index.php/podstawowe/37-kuria/dokumenty/65-instrukcja-metropolity-katowickiego-sakramenty-wtajemniczenia> (dostęp dnia 24 I 2014).

oraz kształtowanie potrzeby systematycznego, świadomego i czynnego udziału we Mszy Świętej. W klasie trzeciej program proponuje rodzicom podjęcie wspólnie z dzieckiem przygotowania do wydarzenia pierwszej spowiedzi i pierwszego pełnego uczestnictwa w Eucharystii, czyniąc te fakty z jednej strony świętem rodzinnym z drugiej ważnym wydarzeniem w życiu duchowym, znakiem zacieśnienia więzów z Chrystusem, nawiązania z Nim realizacji przyjacielskich²³.

Przedłożone propozycje programu śmiało przełożyć można na konkretne wskazania dla rodziców dzieci przygotowujących się do pierwszej Komunii Świętej. Wynika z nich, że czas przygotowania powinien być przede wszystkim czasem pielęgnowania i rozwijania wartości religijnych. Może się to dokonywać zarówno przez wspólną modlitwę i lekturę Pisma Świętego jak i przez podkreślanie wartości wydarzeń zbawczych, których pamiątkę rodzina wspólnie przeżywa w ciągu roku liturgicznego. Jednak nade wszystko czas przygotowania do pierwszej Komunii musi być czasem ukazywania dziecku Eucharystii jako centrum życia chrześcijanina. Jak twierdzi M. Zajac, „Rodzice (...) najłatwiej trafiają do duszy dziecka ze względu na specjalną relację: rodzice – dzieci oraz atmosferę uczuciową i poczucie bezpieczeństwa, jakie mogą stworzyć”²⁴, by jednak było

to możliwe muszą oni być dla swojego dziecka autentycznymi świadkami wiary i przewodnikami po jej drogach. Powinni oni zatem przykładem własnego życia nieustannie potwierdzić, że modlitwa, systematyczne korzystanie z sakramentu pokuty i regularny udział we Mszy Świętej nie są dla nich jedynie przykrym obowiązkiem, wynikającym z nakazów prawa objawionego i wskazań nauczania Kościoła, ale są potrzebą ich serca i mają wyraźny wpływ na jakość ich osobistego życia.

Wobec powyższego dziecko przygotowujące się do pierwszej Komunii Świętej powinno przede wszystkim uczyć się od swoich rodziców jak wierzyć i co stanowi zewnętrzny oraz wewnętrzny wyraz jego wiary. Niewątpliwie najlepszą okazją ku temu jest wspólna rodzinna modlitwa. Zdaniem A. Skreczki, „obraz modlących się rodziców – ojca czy matki – zapada głęboko w podświadomość dziecka i staje się niezastąpioną lekcją modlitwy”²⁵. Wspólna modlitwa w rodzinie wpływa także na jakość relacji pośród członków rodziny, pomaga w oddawaniu czci Bogu, nadaje sens wszystkim sprawom życia codziennego²⁶.

Ważnym elementem wychowania religijnego jest także wychowanie liturgiczne, w którego centrum nie może zabraknąć Eucharystii. By mogło się ono dokonywać, konieczny jest wspólny udział w niedzielnej

²³ Tamże s. 63.

²⁴ M. Zajac. *Wychowanie eucharystyczne dziecka przygotowującego się do I spowiedzi i Komunii świętej*. „Currenda”. Pismo urzędowe diecezji tarnowskiej. Dostępny w Internecie: <http://www.currenda.diecezja.tarnow.pl/archiwum/2005/05-03/art-16.php> (dostęp dnia 16 I 2014).

²⁵ A. Skreczko. *Rola świadectwa wiary rodziców w przygotowaniu dziecka do I Komunii i spowiedzi świętej*. W: *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie. Problemy i wyzwania*. Red. J. Stala. Kielce 2007 s. 111.

²⁶ Tamże.

i świątecznej Mszy Świętej. Jest on dla dziecka okazją do tego, by obserwować właściwe postawy i zachowania dorosłych, pozwala odkryć wartość zasłuchania w Boże Słowo, włącza je we wspólnotowe świętowanie i uświadamia znaczenie częstego jednoczenia się z Chrystusem Eucharystycznym²⁷. „Jeśli rodzice nauczą dzieci życia Eucharystią – pisze A. Skreczko – to przekażą im dar nowego życia, dadzą im nowy wymiar życia – ośrodek, którym karmią siebie pośród trudności i doświadczeń, wobec których niewątpliwie przyjdzie im stawać, nie ulegną zamieszaniu, zamętowi, dezorientacji, załamaniu”²⁸.

3. Katecheza szkolna miejscem formacji w wierze dziecka pierwszokomunijnego

Cenną pomocą w kształtowaniu wiary dzieci przygotowujących się do sakramentu pokuty i Eucharystii stanowi udział w katechezie szkolnej. M. Zajac podkreśla, że to właśnie „katecheci przygotowujący do pierwszej Komunii świętej ze zdumieniem obserwują, jak małe dzieci trudzą się, by osiągnąć łączność z Chrystusem poprzez osobistą modlitwę, jak uciekają się do Niego z miłością i ufnością oraz starają się podporządkować całym sercem Jego zakrytym postanowieniom”²⁹.

Rolę katechezy szkolnej w procesie rozwoju wiary dostrzegają i doceniają także dokumenty Kościoła. *Ogólna Instrukcja Katechetyczna* przypomina, że dziecko wkraczające

w rzeczywistość szkolną staje się „zdolne do bezpośredniego uczestnictwa w życiu Kościoła i może być dopuszczone do sakramentów” (OIK 79), jednak wraz z tym także katecheza szkolna musi stawać się miejscem wychowania człowieka wierzącego do tego, „by mógł w coraz doskonalszym stopniu dawać coraz doskonalszą odpowiedź na słowo i dar Boga” (OIK 79).

Również *Dyrektorium ogólne o katechizacji* zauważa znaczenie katechezy szkolnej w procesie nauczania i wychowania. W przekonaniu jego autorów, „nauczanie religii w szkole przekazuje dynamiczny zacyzyn Ewangelii” (DOK 73), dzięki czemu zawarte w niej prawdy mogą docierać do uczniów podobnie jak każda inna wiedza specjalistyczna. Cytowany dokument wskazuje także na katechezę szkolną jako miejsce, w którym uczniowie wierzący mogą lepiej zrozumieć orędzie chrześcijańskie, zaś poszukujący w wierze i przeżywający trudności i wątpliwości religijne mają szansę odkryć, „czym jest wiara w Jezusa Chrystusa”, „jakich odpowiedzi Kościół udziela na ich pytania” a tym samym mogą przeanalizować własne spojrzenia i decyzje w odniesieniu do wiary (por. DOK 75). Jako szczególne miejsce formacji *Dyrektorium* wskazuje szkoły katolickie. Zdaniem jego autorów, panuje w nich atmosfera przesiąknięta ewangelicznym duchem miłości i wolności, pomagają młodzieży w rozwijaniu własnej osobowości i porządkują ludzką kulturę zgodnie z orędziem zbawienia (DOK 259).

²⁷ Por. K. Matwiejuk. *Pierwsze pełne uczestnictwo we Mszy Świętej*. ZFK 5:2005 nr 2 s. 18-20.

²⁸ Skreczko. *Rola świadectwa wiary rodziców* s. 116.

²⁹ Zajac. *Wychowanie eucharystyczne dziecka*.

Omawianą problematykę podejmuje także Polskie Dyrektorium Katechetyczne. Stwierdza ono wyraźnie, że „zadaniem nauczania religii w szkole publicznej jest wychowanie chrześcijańskie i przekaz nauki wiary, tak by doprowadzić do uміłowania Boga i przyłgnięcia do Niego” (PDK 83). Dokument przypomina także, że chociaż katechizacja szkolna nie zwalnia rodziców z obowiązku wychowania chrześcijańskiego ich dzieci, może jednak być cenną pomocą świadczoną rodzicom w tym wymiarze (PDK 86).

Przyjęte przez dokumenty Kościoła założenia znajdują swoje odzwierciedlenie zarówno we wskazaniach *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*³⁰ jak i w programie nauczania religii rzymskokatolickiej. Zgodnie z założeniami podstawy programowej pierwszy etap edukacji szkolnej ma doprowadzić dziecko do przeżycia sakramentu pokuty oraz Eucharystii. Tym samym ma on być czasem pogłębiania świadomości dziecięctwa Bożego oraz odnajdywania śladów Boga w świecie. Dla dziecka jest to także czas poznawania podstawowych prawd wiary. Ma ono zgłębić w tym okresie prawdę o Bogu – Stworzycielu, uświadomić sobie wartość dzieła zbawienia, przybliżyć sobie wiedzę o Kościele realizującym we współczesnym świecie posłannictwo Chrystusa³¹. Zadaniem katechezy szkolnej na tym etapie edukacji jest wprowadzenie w rozumienie

sakramentów Eucharystii i pokuty oraz pogłębianie kontaktu z Bogiem, zarówno przez modlitwę osobistą jak i wspólnotową (także modlitwę liturgiczną). Realizując wspomniane zadania, katecheza szkolna powinna poruszać zagadnienia wartości sakramentów w życiu duchowym chrześcijanina i wskazywać na konieczność częstego z nich korzystania. W sposób szczególnie wnikliwy powinna przybliżyć misterium Eucharystii, fakt jej ustanowienia, wyjaśnić znaczenie występujących w niej gestów, obrzędów, postaw, pozdrowień i wezwań³², tak by przestała być ona dla dziecka zbiorem niezrozumiałych, magicznych wręcz znaków, a była postrzegana jako uczta Chrystusa, znak Jego zbawczej obecności. Katecheza w tym okresie ma być także swoistą lekcją modlitwy, podczas której katechizowany będzie miał szansę nie tylko dowiedzieć się, czym jest modlitwa, poznać wielość jej form i podstawowe cechy, ale także nauczy się zwracać do Boga zarówno korzystając z wyuczonych form modlitewnych jak i formułowanych samodzielnie modlitw dziękczynienia, uwielbienia, przeproszenia i prośby³³. Wskazania te uwzględnia program nauczania. Zgodnie z jego założeniami uczniowie klasy trzeciej szkoły podstawowej w pierwszych miesiącach roku szkolnego „porządkują wiadomości i doskonałą umiejętność dotyczącą modlitwy (dział 1) i przykazań (dział 2), sakramentu pokuty i pojednania (dział 3) i Eucharystii (dział 4)”³⁴.

³⁰ Konferencja Episkopatu Polski. *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Kraków 2010.

³¹ Tamże s. 28-29.

³² Tamże s. 30.

³³ Tamże s. 31.

³⁴ *Program nauczania religii rzymskokatolickiej* s. 52.

Warto przy tym pamiętać, że zestaw zagadnień przewidzianych do realizacji w klasie trzeciej jest naturalną konsekwencją treści poruszanych w klasach młodszych: odkrywania obecności Boga w różnych środowiskach oraz faktu bycia dzieckiem Bożym – w klasie pierwszej i zgłębiania prawdy o Bożej miłości i kształtowania właściwych postaw wobec Boga – w klasie drugiej³⁵.

4. Założenia katechezy parafialnej a wzrost wiary dziecka przygotowującego się do I Komunii Świętej

Analizując problem odpowiedzialności za wiarę dziecka przygotowującego się do pierwszego pełnego udziału w Eucharystii, nie sposób nie zauważyć potrzeby powiązania katechezy rodzinnej i szkolnej z katechezą w parafii. Już u początków istnienia Kościoła wspólnota parafialna była miejscem przekazu wiary i troski o jej rozwój. Także w czasach współczesnych wielu wybitnych katechetów przypomina o tym, że to właśnie parafia jest miejscem, w którym powinna odbywać się systematyczna katecheza zarówno dzieci jak i dorosłych, podkreślając przy tym, że z tego wymiaru katechezy nie da się zrezygnować ani go niczym zastąpić³⁶. W sposób szczególny katecheza parafialna wydaje się być potrzebna tym, którzy przygotowują się do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, a więc także dzieciom w wieku wczesnoszkolnym. Stanowisko to znajduje bezsprzecznie swój fundament w wielu dokumentach Kościoła.

Dyrektorium Ogólne o Katechizacji postrzega parafię nie tylko jako miejsce, w którym żyje wspólnota chrześcijańska, ale także miejsce formacji. Podkreśla przy tym, że jest ona „zwyczajnym środowiskiem, w którym rodzi się i wzrasta wiara” (DOK 257). W ślad za nim Polskie Dyrektorium Katechetyczne mówi o konieczności kształtowania dojrzałej wiary dzieci i młodzieży oraz wskazuje parafię jako uprzywilejowane miejsce katechezy przygotowującej do przyjmowania sakramentów świętych (por. PDK 107). Cytowany dokument postuluje wyakcentowanie liturgicznego wymiaru katechezy parafialnej, przypominając, że chociaż sama liturgia posiada już charakter katechetyczny, konieczne jest także przygotowanie chrześcijan do owocnego w niej udziału, co może dokonać się choćby przez głoszenie Bożego słowa.

Przytoczone wskazania znajdują swoje odzwierciedlenie zarówno w podstawie programowej katechezy, jak też w programie nauczania religii. Pierwszy z wymienionych dokumentów zauważa wprawdzie rolę katechezy szkolnej w przygotowaniu do sakramentów pokuty i Eucharystii, mówi jednak także wyraźnie, że „wprowadzenie (...) bezpośrednie w misterium tych sakramentów winno dokonać się w parafii”³⁷. Podkreśla przy tym jednoznacznie, że powinno się to dokonywać w parafii miejsca zamieszkania ucznia. Podstawa programowa odpowiada także formy oddziaływania w kierunku rozwoju wiary dziecka. Proponuje organizowanie spotkań pastoralnych o charakterze skrutyniów,

³⁵ Tamże s. 35,44.

³⁶ Por. P. Mąkosa. *Systematyczna katecheza parafialna dzieci i młodzieży. Motywacja i realizacja*. W: *Miejsca katechezy. Rodzina, parafia, szkoła*. Red. S. Kulpaczyński. Lublin 2005 s. 274-275.

³⁷ *Podstawa programowa katechezy* s. 36.

³⁸ Tamże.

Mszy Świętych inicjacyjnych oraz nabożeństw związanych z przekazywaniem znaków religijnych³⁸. Cenne wskazania dotyczące katechezy parafialnej dla dzieci w wieku wczesnoszkolnym znaleźć można także w opublikowanym przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski programie nauczania religii. Znakomita większość przewidzianych w nim spotkań dla dzieci przygotowujących się do pierwszej Komunii, zaplanowanych w parafii na ostatni rok formacji ma charakter celebracji. Jest pośród nich miejsce na wspólne rozpoczęcie bezpośredniego przygotowania do sakramentów, które mają przyjąć dzieci, ale także czas na wspólne przeżywanie nabożeństw, takich jak: Droga Krzyżowa czy nabożeństwo pokutne oraz udział w uroczystym poświęceniu i przekazaniu zewnętrznych znaków wiary: różańca, medalika i książeczki do nabożeństwa³⁹. Udział dziecka w niedzielnej i świątecznej Mszy Świętej, jak również w tak licznych celebracjach może być dla niego nie tylko okazją do kształtowania własnej pobożności i osobistego rozwoju w wierze, ale także swoistą lekcją przeżywania sacrum. Obserwując postawy i zachowania rodziców, opiekunów czy innych uczestników nabożeństw ma ono szansę wykształcić w sobie właściwe postawy i zachowania, zrozumieć znaczenie znaków liturgicznych czy nauczyć się poprawnego wykonywania związanych

z liturgią gestów⁴⁰. Program stara się także ukazywać dzieciom konkretne wzorce. Wskazuje na Chrystusa jako na światło rozświetlające meandry codzienności oraz na Jego Matkę, jako na tę, która towarzyszy dziecku w podjętym trudzie przygotowania i może być dla niego ważnym oparciem⁴¹. Wszystkie zaproponowane przez autorów programu formy katechezy zdają się być dla dziecka przygotowującego się do przyjęcia kolejnych sakramentów cenną pomocą w procesie kształtowania i rozwoju jego osobistej relacji z Bogiem, a tym samym przyczyniają się do pogłębiania jego wiary.

Prezentowane rozważanie w żaden sposób nie pretenduje do miana całościowego opracowania wybranego zagadnienia. Jest ona jedynie skromnym zarysem analizowanego problemu. Jednakże nawet przeprowadzona refleksja pokazuje jednoznacznie, że niemożliwe jest oddzielenie od siebie procesów edukacji religijnej i formacji wiary dziecka w młodszym wieku szkolnym w środowisku parafialnym od wychowania religijnego, w tym także wychowania do wiary, w rodzinie. By dziecko mogło w pełni korzystać z treści katechezy szkolnej i parafialnej, potrzebuje wsparcia swoich rodziców, przykładu ich wiary i pobożności. Należy zatem dołożyć wszelkich starań o to, by równolegle z katechezą inicjacyjną

³⁹ Por. *Program nauczania religii* s. 65.

⁴⁰ Por. H. Wrońska. *Katecheza parafialna różnych kategorii wiekowych*. W: *W trosce o teologię pastoralną i duszpasterstwo. Księga pamiątkowa ku czci ks. prof. dra hab. Ryszarda Kamińskiego*. Red. W. Śmigiel, M. Fijałkowski. Lublin 2013 s. 415.

⁴¹ Por. *Program nauczania religii* s. 65.

dzieci, mogła być prowadzona katecheza dla ich rodziców. Działanie to może być niewątpliwie cenną pomocą zwłaszcza dla tych dorosłych, którzy zajęci wielością codziennych życiowych spraw, zatroskani o wymiar materialny dnia powszedniego zapominają o konieczności rozwoju własnej wiary i często nie wiedzą jak w odpowiedni sposób ukazywać jej wartość swoim dzieciom.

O odpowiedzialności za rozwój wiary dzieci przygotowujących się do pierwszej spowiedzi i pierwszej Komunii Świętej nie mogą zapomnieć także katecheci szkolni i duszpasterze w parafii. Spotykając się z dziećmi na katechezie, powinni oni zadbować nie tylko o rzetelny przekaz treści i wykorzystać w tym celu wszelkie dostępne środki, metody i pomoce, ale także powinni być dla swoich wychowanków przewodnikami ku Chrystusowi.

Joanna Borowicz – doktorantka katechetyki KUL.

